

Piotr Poniatowski

Aktualna typizacja przestępstw seksualnych w Kodeksie karnym Ukrainy

Current typification of sexual offences in the Criminal Code of Ukraine

dr Piotr Poniatowski, Katedra Prawa Karnego i Kryminologii, Wydział Prawa i Administracji,
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Polska, ORCID: 0000-0001-9712-0663,
e-mail: piotr.poniatowski@umcs.pl

Data zgłoszenia tekstu przez autora: 26.02.2025 r.; data zaakceptowania do publikacji: 9.01.2026 r.

Abstract

The study deals with the current form of sexual offences in the Criminal Code of Ukraine. Its purpose is to present Ukrainian legal solutions concerning this type of crime. The article analyses the statutory elements of particular offences specified in Chapter IV of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, entitled "Criminal offences against sexual freedom and sexual inviolability of a person". In the research, the dogmatic-legal method was combined with an analysis of the literature on Ukrainian criminal law. On the basis of the research, the author concluded that the current typification of sexual offences in the Criminal Code of Ukraine takes into account the standards of international law in this area, and the provisions create a fairly consistent system of protection against attacks on human sexual freedom and sexual inviolability.

Keywords: Ukrainian criminal law, sexual offences, sexual freedom, sexual inviolability

Streszczenie

Opracowanie ukazuje aktualny kształt przepisów penalizujących przestępstwa seksualne w Kodeksie karnym Ukrainy. Celem artykułu jest przedstawienie ukraińskich rozwiązań prawnych dotyczących tego rodzaju przestępstw. W artykule analizuje się ustawowe znamiona poszczególnych przestępstw stypizowanych w rozdziale IV części szczególnej Kodeksu karnego Ukrainy, który to rozdział został zatytułowany „Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej

i nietykalności seksualnej człowieka”. W badaniach wykorzystano metodę dogmatycznoprawną połączoną z analizą literatury z zakresu ukraińskiego prawa karnego. Na podstawie przeprowadzonych badań autor doszedł do wniosku, że aktualna typizacja przestępstw seksualnych w Kodeksie karnym Ukrainy uwzględnia standardy prawa międzynarodowego w tym zakresie, a przepisy tworzą dość spójny system ochrony przed atakami na wolność seksualną i nietykalność seksualną człowieka.

Słowa kluczowe: ukraińskie prawo karne, przestępstwa seksualne, wolność seksualna, nietykalność seksualna

1. Uwagi wprowadzające

Rozmiary przestępczości seksualnej w Polsce w ostatnich latach nie ulegają znaczącym zmianom, przynajmniej jeśli chodzi o prawomocne skazania osób dorosłych za przestępstwa stypizowane w rozdziale XXV Kodeksu karnego¹. W latach 2008–2020 odnotowywano rocznie od 1661 (2015 r.) do 2266 (2009 r.) takich skazań². Pamiętać przy tym trzeba, że tego rodzaju przestępczość cechuje się bardzo dużą tzw. ciemną liczbą (szacuje się, że wynosi ona ok. 80–90%, a w przypadku zgwałcenia nawet ok. 95%)³. Ponadto, nawet jeśli informacja o ewentualnym popełnieniu przestępstwa seksualnego dotrze do wiadomości organów ścigania i w postępowaniu przygotowawczym zostanie potwierdzone, że takie przestępstwo miało miejsce, często nie dochodzi do pociągnięcia sprawcy czynu do odpowiedzialności karnej. Przykładowo liczba prawomocnych skazań za przestępstwo zgwałcenia (we wszystkich typach określonych w art. 197 k.k.) wahała się w latach 2008–2020 od 581 (2020 r.) do 887 (2008 r.)⁴. Z kolei liczba przestępstw zgwałcenia stwierdzonych przez Policję w tym okresie mieściła się w przedziale od 1034 (2020 r.) do 1611 (2008 r.)⁵.

Jednocześnie aktywność ustawodawcy w zakresie zmian przepisów umieszczonych w rozdziale XXV k.k. jest duża⁶. Od momentu wejścia w życie Kodeksu karnego z 1997 r. jedynie art. 201, traktujący o przestępstwie kazirodztwa, nie został zmieniony ani uchylony. Ostatnia nowelizacja w przedmiotowym zakresie została wprowadzona ustawą z 28.06.2024 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw⁷, która weszła w życie 13.02.2025 r. Ustawa ta miała przede wszystkim na celu dostosowanie treści art. 197 k.k. do standardów międzynarodowych, w szczególności do wymogów Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzonej w Stambule 11.05.2011 r.⁸

¹ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz.U. z 2025 r. poz. 383 ze zm.) – dalej k.k. Na temat statystycznego ujęcia przestępczości seksualnej w Polsce zob. szerzej: J. Warylewski, *Rozmiar, dynamika i struktura przestępczości seksualnej w Polsce, w latach 1989–2017*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2019/2, s. 417–452; J. Warylewski, [w:] *System Prawa Karnego*, t. 10, *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, red. J. Warylewski, Warszawa 2016, s. 593–600; B. Gruszczyńska, M. Marczewski, A. Siemaszko, P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, J. Klimczak, *Atlas przestępczości w Polsce 6*, Warszawa 2021, s. 84–86; P. Poniatowski, *Sexual offences in Poland in a statistical perspective – selected issues*, „Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник. Повітряне і космічне право” 2022/2, s. 200–210.

² Dane Ministerstwa Sprawiedliwości: *Skazania prawomocne z oskarżenia publicznego – dorośli – wg rodzajów przestępstw i wymiaru kary w l. 2008–2020*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,51.html> (dostęp: 26.01.2026 r.).

³ J. Warylewski, *Rozmiar...*, s. 418.

⁴ *Skazania prawomocne z oskarżenia publicznego – dorośli – wg rodzajów przestępstw i wymiaru kary w l. 2008–2020*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,51.html> (dostęp: 26.01.2026 r.).

⁵ Dane Policji: *Postępowania wszczęte i przestępstwa stwierdzone z art. 197 KK za lata 1999–2023*, <https://statystyka.policja.pl/download/20/353478/Art197.xlsx> (dostęp: 26.01.2026 r.).

⁶ Szerzej na temat zmian w tym rozdziale k.k. zob.: M. Mozgawa, M. Kulik, P. Poniatowski, K. Wala, *Stan regulacji części szczególnej Kodeksu karnego*, [w:] *Aktualne problemy i perspektywy prawa karnego*, red. M. Mozgawa, P. Poniatowski, K. Wala, Warszawa 2022, s. 324–332.

⁷ Dz.U. z 2024 r. poz. 1228.

⁸ Dz.U. z 2015 r. poz. 961 ze zm. – dalej konwencja stambulska. Zob. projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, druk sejmowy nr 209, Sejm X kadencji, s. 3–6, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki10ka>.

W świetle dyskusji, która toczy się w ostatnim czasie nad kształtem, jaki powinny przybrać przepisy dotyczące przestępstw seksualnych w Kodeksie karnym, w szczególności nad odpowiednią regulacją przestępstwa zgwałcenia, warto spojrzeć na prawodawstwo, w którym już kilka lat temu dokonano poważnych zmian w omawianym zakresie. Przedmiotem rozważań w niniejszym artykule uczyniłem przepisy zawarte w rozdziale IV części szczególnej Kodeksu karnego Ukrainy z 5.04.2001 r.⁹, który to rozdział nosi tytuł „Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i netykalności seksualnej człowieka” (tłumaczenie – P.P.¹⁰)¹¹. Poza zakresem analizy pozostawiłem przestępstwa, które mniej lub bardziej są związane z seksualnością człowieka, jednakże godzą przede wszystkim w porządek publiczny lub obyczajność¹².

Celem opracowania jest przedstawienie ukraińskich rozwiązań prawnych dotyczących przestępstw seksualnych. Aby go osiągnąć, zastosowałem metodę dogmatyczno-prawną (analiza treści ukraińskich aktów normatywnych, przede wszystkim KКУ) połączoną z analizą literatury z zakresu ukraińskiego prawa karnego.

Z uwagi na to, że przedmiotem niniejszego artykułu uczyniłem ukraińskie regulacje prawne, z którymi polski czytelnik ma bardzo rzadko do czynienia, uznałem, że najbardziej przystępna będzie komentarzowa metoda analizy. Liczę, że dzięki temu odnalezienie się w nowym „środowisku normatywnym” będzie łatwiejsze.

nsf/0/0C0F50C40EDBE0E0C1258ACA00374AAC/%24File/209.pdf (dostęp: 26.01.2026 r.). Zgodnie z art. 36 konwencji stambulskiej, zatytułowanym „Przemoc seksualna, w tym gwałt”:

„1. Strony przyjmą konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, by za następujące umyślne czynności groziła odpowiedzialność karna:

- a. penetracja waginalna, analna lub oralna o charakterze seksualnym ciała innej osoby jakąkolwiek częścią ciała lub przedmiotem, bez jej zgody,
- b. inne czynności o charakterze seksualnym wobec innej osoby, bez jej zgody,
- c. doprowadzenie innej osoby, bez jej zgody, do podjęcia czynności o charakterze seksualnym z osobą trzecią.

2. Zgoda musi być udzielona dobrowolnie jako wyraz wolnej woli, co należy oceniać w świetle danych okoliczności.

3. Strony przyjmą konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, by postanowienia ustępu 1 stosowały się również do czynów podejmowanych wobec byłych lub obecnych małżonków, lub partnerów, zgodnie z tym, jak to uznaje prawo wewnętrzne”.

⁹ *Кримінальний кодекс України, Відомості Верховної Ради України* 2001, № 25–26, ст. 131, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (dostęp: 26.01.2026 r.) – dalej KКУ.

¹⁰ Tłumaczeń z języka ukraińskiego dokonałem samodzielnie. Na stronie internetowej Rady Najwyższej Ukrainy dostępne jest też tłumaczenie KКУ na język angielski: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2341-14?lang=en#Text> (dostęp: 26.01.2026 r.).

¹¹ Co ciekawe, Ukraina ratyfikowała konwencję stambulską dopiero 20.06.2022 r.

¹² Chodzi o czyny zabronione stypizowane w rozdziale XII „Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu i moralności” części szczególnej KКУ, takie jak: import, wytwarzanie, sprzedaż i rozpowszechnianie materiałów pornograficznych (art. 301); uzyskiwanie dostępu do pornografii dziecięcej, jej zakup, przechowywanie, importowanie, przewożenie lub przemieszczanie w inny sposób, wytwarzanie, sprzedaż i rozpowszechnianie takiej pornografii (art. 301¹); organizowanie przedstawienia rozrywkowego o charakterze seksualnym z udziałem osoby niepełnoletniej, uczestniczenie w takim przedstawieniu oraz angażowanie lub zmuszanie osoby niepełnoletniej do udziału w takim przedstawieniu (art. 301²); tworzenie lub utrzymywanie miejsc, w których uprawiana jest prostytutka oraz ułatwanie uprawiania prostytutki (art. 302); angażowanie, zmuszanie oraz naklanianie do uprawiania prostytutki (art. 303).

2. Omówienie regulacji dotyczących przestępstw seksualnych zawartych w Kodeksie karnym Ukrainy

W rozdziale IV części szczególnej KКУ określone zostały następujące rodzaje przestępstw seksualnych: zgwałcenie (art. 152), przemoc seksualna (art. 153), zmuszanie do odbycia stosunku płciowego (art. 154), dopuszczenie się czynności seksualnej z osobą poniżej 16. roku życia (art. 155), demoralizacja niepełnoletnich (art. 156), nagabywanie dziecka w celach seksualnych (art. 156¹³).

Warto zauważyć, że w ostatnich kilku latach skala ujawnionej przestępczości seksualnej nie była w Ukrainie duża. W tabeli wskazałem liczbę poszczególnych przestępstw seksualnych, w przypadku których postępowanie przygotowawcze zakończyło się skierowaniem sprawy do sądu w latach 2020–2024. Poniższe dane są intrygujące, jeśli zważy się, że we wskazanym okresie populacja Ukrainy wahała się między 41,9 mln (2020 r.) a 35,8 mln (2024 r.). Nie dość, że liczba przestępstw jest niewielka, to jeszcze nie wzrosła istotnie po rosyjskiej agresji w 2022 r. Stan nadzwyczajny, jakim jest wojna, często sprzyja zwiększeniu liczby przestępstw tego typu, szczególnie przestępstw zgwałcenia (czyny dokonywane przez żołnierzy agresora i mieszkańców zaatakowanego obszaru w związku z nadarzającą się okazją). Wydaje się, że tzw. ciemna liczba przestępstw seksualnych w Ukrainie jest dużo wyższa niż w Polsce.

Tabela. Liczba przestępstw seksualnych określonych w Kodeksie karnym Ukrainy, w przypadku których postępowanie przygotowawcze zakończyło się skierowaniem sprawy do sądu w latach 2020–2024

Rok	Art. 152	Art. 153	Art. 154	Art. 155	Art. 156	Art. 156 ¹
2020	299	57	2	26	103	–
2021	318	61	2	127	173	–
2022	173	72	3	38	91	5
2023	346	75	3	64	169	7
2024	339	94	5	49	95	5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Biura Prokuratora Generalnego Ukrainy, <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (dostęp: 26.01.2026 r.).

2.1. Zgwałcenie

Artykuł 152 KКУ ma następujące brzmienie:

„1. Dopuszczenie się czynności seksualnej polegającej na penetracji pochwy, odbytu lub jamy ustnej innej osoby przy użyciu narządów płciowych lub jakiegokolwiek

¹³ W Kodeksie karnym Ukrainy umieszcza się nazwy przestępstw przy numerach artykułów typizujących czyny zabronione. Są one więc elementem języka prawnego.

przedmiotu bez dobrowolnej zgody pokrzywdzonego (zgwalcenie) podlega karze pozbawienia wolności od lat 3 do 5.

2. Zgwałcenie popełnione powtórnie lub przez osobę, która wcześniej popełniła którekolwiek z przestępstw przewidzianych w art. 153–155 niniejszego kodeksu, lub popełnione wobec małżonka lub byłego małżonka albo innej osoby, z którą sprawca jest lub był w rodzinnych lub bliskich stosunkach, lub wobec osoby w związku z wykonywaniem przez nią obowiązków służbowych, zawodowych lub publicznych, lub wobec kobiety, o której sprawca wiedział, że jest w ciąży, podlega karze pozbawienia wolności od lat 5 do 10.
3. Zgwałcenie popełnione przez grupę osób lub zgwałcenie osoby niepełnoletniej podlega karze pozbawienia wolności od lat 7 do 12.
4. Czyn, o którym mowa w ust. 1 niniejszego artykułu, popełniony wobec osoby poniżej 14. roku życia, niezależnie od jej dobrowolnej zgody, podlega karze pozbawienia wolności od lat 10 do 15.
5. Jeśli czyn określony w ust. 1, 2 lub 3 niniejszego artykułu wywołał poważne następstwa sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 10 do 15.
6. Czyn przewidziany w ust. 4 niniejszego artykułu, popełniony powtórnie lub przez osobę, która wcześniej popełniła którekolwiek z przestępstw przewidzianych w art. 153 ust. 4 lub 5, art. 155 lub art. 156 ust. 2 niniejszego kodeksu, podlega karze pozbawienia wolności na okres 15 lat lub karze dożywotniego pozbawienia wolności”.

Obecny kształt art. 152 KKK został nadany ustawami z 6.12.2017 r.¹⁴, z 22.11.2018 r.¹⁵ oraz z 19.12.2019 r.¹⁶

Omawiane przestępstwo polega na penetracji pochwy, odbytu lub jamy ustnej innej osoby przy użyciu narządów płciowych lub jakiegokolwiek przedmiotu bez dobrowolnej zgody pokrzywdzonego¹⁷. Czynność sprawcza może polegać nie tylko na włożeniu członka do pochwy kobiety, ale również np. na penetracji pochwy ręką, palcem, stopą lub przedmiotem – sztucznym penisem, pałką, butelką czy telefonem. Penetracja musi stanowić czynność seksualną – musi więc mieć związek ze sferą seksualności człowieka i móc pobudzić lub zaspokoić popęd seksualny sprawcy¹⁸. Dodać trzeba, że w art. 152 KKK chodzi o penetrację ciała osoby pokrzywdzonej, a nie sprawcy¹⁹. Zgwałcenie

¹⁴ Ustawa Ukrainy o zmianach w Kodeksie karnym i Kodeksie postępowania karnego Ukrainy w celu wdrożenia postanowień Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej.

¹⁵ Ustawa Ukrainy o zmianach niektórych aktów prawnych Ukrainy dotyczących uproszczenia postępowania przygotowawczego w sprawie niektórych kategorii przestępstw.

¹⁶ Ustawa Ukrainy o zmianach niektórych aktów prawnych Ukrainy dotyczących wdrożenia jednolitego rejestru osób skazanych za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i nietykalności seksualnej małoletnich oraz wzmocnienia odpowiedzialności za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i nietykalności seksualnej małoletnich.

¹⁷ Taka regulacja odpowiada treści art. 36 ust. 1 lit. a konwencji stambulskiej.

¹⁸ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України)*, Київ 2018, s. 118.

¹⁹ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 117; O.O. Дудоров, *Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики)*. *Практичний порадник*, Севеодонецьк 2018, s. 19–20.

uważa się za dokonane w momencie, gdy penis, inna część ludzkiego ciała (np. ręka lub palec) lub jakiś przedmiot wniknie do jednego z trzech naturalnych otworów ciała osoby pokrzywdzonej, niezależnie od tego, czy sprawca zdołał pobudzić lub zaspokoić swoje pożądanie seksualne²⁰.

Czynności seksualne, które nie polegają na penetracji pochwy, odbytu lub jamy ustnej (np. stymulacja członka ręką), nie podpadają pod art. 152, lecz pod art. 153 KКУ (w którym przewidziane są łagodniejsze kary). Zwraca się uwagę, że takie rozwiązanie wprowadza w istocie nieuzasadnioną nierówność płci w zakresie prawnokarnej ochrony wolności seksualnej (mężczyźni są objęci słabszą ochroną niż kobiety)²¹. Pobudzenie seksualne mężczyzny wbrew jego woli (zachowaniami niebędącymi penetracją) jest bowiem zwykle łatwiejsze niż w przypadku kobiety, a takie pobudzenie powoduje wzmoczenie naruszenia wolności seksualnej (jest to odczucie mocniej ingerujące w tę wolność niż przeciętne skutki naruszenia nietykalności cielesnej, nawet w okolicach miejsc intymnych).

Dla przyjęcia, że doszło do przestępstwa zgwałcenia, istotny jest brak dobrowolnej zgody osoby pokrzywdzonej na penetrację, a nie stosowanie przez sprawcę wobec niej przemocy, groźby, podstępny czy wykorzystanie stanu bezradności²². Zgodnie z „uwagą” do art. 152 KКУ²³ zgodę uznaje się za dobrowolną, jeżeli jest ona wynikiem wolnej woli danej osoby, z uwzględnieniem okoliczności towarzyszących²⁴. W literaturze wyrażono obawy odnośnie do możliwości niejednoznacznej interpretacji dobrowolnej zgody w praktyce. Podniesiono, że może dojść do sytuacji, w której funkcjonariusze organów ścigania albo zostaną pozbawieni możliwości udowodnienia sprawcy winy (biorąc pod uwagę, że w większości przypadków omawiane czyny są popełniane w otoczeniu intymnym, a brakować może odpowiednich informacji potwierdzających fakt przezwyciężenia woli ofiary lub jej zignorowania), albo odwrotnie – będą starali się udowodnić winę, akceptując jedynie stanowisko ofiary, która może nadużywać swojej pozycji z różnych powodów²⁵.

W literaturze wskazuje się, że dla przypisania odpowiedzialności za przestępstwo zgwałcenia konieczne jest ustalenie, iż niechęć pokrzywdzonego do podjęcia wobec niego czynności seksualnej była wyrażona w sposób mniej lub bardziej wyraźny, oczywisty, przekonujący, w taki sposób, że jedna osoba zrozumiała, iż druga nie życzy sobie penetracji seksualnej jej ciała, ponieważ słowna odmowa, a nawet pewien opór fizyczny, nie zawsze oznaczają prawdziwą niechęć danej osoby na kontakt seksualny²⁶. Ponadto w kontekście penetracji seksualnej osoby odurzonej podkreś-

²⁰ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 125.

²¹ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 119–120; O.O. Дудоров, *Злочини...*, s. 21.

²² O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 111–113.

²³ Uwagi (*примітки*) znajdujące się przy niektórych artykułach Kodeksu karnego Ukrainy mają charakter wiążący.

²⁴ Analogiczna definicja znajduje się w art. 36 ust. 2 konwencji stambulskiej.

²⁵ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 120.

²⁶ O.O. Дудоров, *Злочини...*, s. 23. Na przykład mężczyzna może postrzegać wskazane zachowanie kobiety jako zalotność, flirt (element gry seksualnej) lub przejaw nieśmiałości. Dotyczy to w szczególności przypadków, gdy kobieta najpierw pozwala mężczyźnie rozebrać się, dotykać jej miejsc intymnych, a następnie oświadcza, że nie wyraża zgody na penetrację seksualną. Jeśli w takich okolicznościach

la się, że takie zachowanie nie może być uznane za zgwałcenie, jeżeli taka osoba w żaden sposób nie okazuje swojej niezgody na akt seksualny, a zatem osoba, która dokonuje penetracji, jest przekonana o istnieniu zgody²⁷. Z drugiej strony zauważa się w doktrynie, że należy pielęgnować w społeczeństwie tzw. kulturę zgody, której motto brzmi: „Tak znaczy tak”. Wszystko, co nie jest odpowiedzią „Tak” („Nie wiem”, „Nie jestem pewien”, „Pomyślę o tym”, „Może jutro”), jest odpowiedzią „Nie”. Każdy z partnerów musi zadbać o to, aby druga osoba wyraziła wyraźną, werbalną lub fizyczną, dobrowolną zgodę na określone czynności seksualne²⁸. Widać, że jedni autorzy interpretują dobrowolną zgodę na czynność seksualną jako brak wyraźnej niezgody na nią („Nie znaczy nie”), natomiast inni chcieliby wymagać wyrażenia zgody na taką czynność („Tak znaczy tak”)²⁹.

Podkreśla się, że odpowiedzialność za przestępstwo z art. 152 ust. 1 KKK jest wyłączona w przypadku tzw. zgody biernej, która polega na tym, że dana osoba, choć nie chce penetracji seksualnej jej ciała, nie zapobiega jej i nie okazuje sprzeciwu, co jest traktowane przez drugą stronę jako dobrowolna zgoda na penetrację. Jednocześnie braku wolnej woli ofiary, a tym samym zaistnienia przestępstwa zgwałcenia, należy upatrywać w szczególności w przypadkach, gdy ofiara nie wyraziła wprost zgody na penetrację seksualną i nie stawiała gwałcielowi oporu ze strachu. Jeśli ofiara uznaje sytuację, w której się znajduje (otoczenie przez grupę ludzi, opuszczone miejsce, ciemność, zamknięcie w pomieszczeniu przez długi czas itp.), za beznadziejną i, oceniając swoje siły, odmówi stawiania oporu, aby zapobiec poważniejszym konsekwencjom dla siebie, czyn może być zakwalifikowany z odpowiedniego ustępu art. 152 KKK³⁰.

Przyjmuje się, że zgody danej osoby na penetrację seksualną jej ciała nie można uznać za dobrowolną, w szczególności wtedy, gdy została ona udzielona pod wpływem przemocy fizycznej (wobec pokrzywdzonego lub innych osób, np. bicie dziecka w celu przełamania oporu pokrzywdzonego³¹), groźby jej użycia³², groźby

dojdzie do czynności seksualnej, niewykluczone jest uznanie, że sprawca był w usprawiedliwionym błędzie co do faktu (istnienia dobrowolnej zgody), który wyłączy odpowiedzialność za zgwałcenie. Zob. O.O. Дудоров, *Злочини...*, s. 23. Usprawiedliwiony błąd co do faktu ma miejsce wtedy, gdy osoba, mimo że była uważna i sumienna przy ocenie okoliczności faktycznych czynu, nie mogła uniknąć błędów i w związku z tym nie można jej przypisać konsekwencji tego błędów. W kontekście przedstawionej sytuacji może też powstać pytanie, czy nie ma powodu, aby mówić o zgwałceniu „z nieostrożności”, do którego doszło z powodu nieusprawiedliwionego błędów co do faktu. Zgwałcenie jest jednak przestępstwem umyślnym, dlatego tak czy inaczej odpowiedzialność karna będzie wykluczona. Zob. O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 123.

²⁷ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 134.

²⁸ О.В. Харитоновна, *Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству. Науково-практичний посібник*, Харків 2018, s. 53.

²⁹ Na temat tych koncepcji w kontekście polskiej regulacji przestępstwa zgwałcenia zob. B. Łabuś, *Koncepcja „yes means yes” w perspektywie znamion przestępstwa zgwałcenia w polskim Kodeksie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2024/4, s. 63 i n.

³⁰ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 124–125.

³¹ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 130.

³² W literaturze wskazuje się, że w przypadku gdy sprawca zastosował groźbę zabójstwa, by wymusić czynność seksualną, zasadne jest zakwalifikowanie czynu nie tylko z art. 152, ale również z art. 129 KKK, który przewiduje karalność takiej groźby. Zob. O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 131.

o innej treści (np. groźby zniszczenia lub uszkodzenia rzeczy, ograniczenia praw, wolności bądź uzasadnionych interesów pokrzywdzonego lub innej osoby) albo w związku z wprowadzeniem w błąd (np. co do charakteru lub celu penetracji, lub tożsamości sprawcy³³), wykorzystaniem zależności materialnej lub służbowej bądź stanu bezradności lub bezbronności pokrzywdzonego³⁴. Odpowiedzialność karna nie jest jednak zróżnicowana ustawowo w zależności od przyczyny wyłączenia dobrowolności zgody, w związku z czym stopień uciążliwości dla osoby pokrzywdzonej sposobu doprowadzenia do penetracji seksualnej powinien znaleźć odzwierciedlenie w wymiarze kary (zwykle bardziej karygodne będzie stosowanie przemocy, szczególnie o dużym nasileniu, wobec pokrzywdzonego niż podstęp). Należy przy tym dopowiedzieć, że ponieważ spowodowanie uszczerbku na zdrowiu nie jest znamię przestępstwa zgwałcenia (z wyjątkiem uszczerbku stanowiącego poważne następstwa w rozumieniu art. 152 ust. 5 KКУ), to wyrządzenie takiego uszczerbku (pokrzywdzonemu lub innej osobie) powinno być dodatkowo kwalifikowane jako odpowiednie przestępstwo przeciwko zdrowiu człowieka³⁵.

Jeśli dana osoba dobrowolnie wyraziła zgodę na stosunek płciowy, ale po jego rozpoczęciu wycofała ją (np. z powodu bólu), nalegając na jego zakończenie, a partner to ignoruje, wówczas zostają zrealizowane znamiona przestępstwa zgwałcenia³⁶.

W doktrynie zwraca się uwagę na problem, który może wystąpić w przypadku zmuszenia innej osoby do wykonania czynności seksualnej z inną osobą, jeśli taka czynność przybierze postać penetracji ciała osoby pokrzywdzonej. Brak jest normatywnych kryteriów pozwalających odróżnić zgwałcenie (jak również przemoc seksualną, o której mowa w art. 153 KКУ) od zmuszania do odbycia stosunku płciowego, karalnego na podstawie art. 154 KКУ³⁷.

Omawiając problematykę zgody na czynność seksualną, należy zauważyć, że czyn, o którym mowa w art. 152 ust. 1 KКУ popełniony wobec osoby poniżej 14. roku życia, podlega karze niezależnie od dobrowolnej zgody pokrzywdzonego dziecka (art. 152 ust. 4 KКУ). Penetracja seksualna ciała takiej osoby jest uznawana za zgwałcenie niezależnie od tego, czy wyraziła ona zgodę na taką czynność, czy ewentualnie wyrażona zgoda była dobrowolna, czy wymuszona, czy też osoba ta zrozumiała naturę i znaczenie podjętych przeciwko niej działań, czy nie³⁸. Regulacja ta ucieleśnia ideę legislacyjnego określenia wieku, w którym funkcjonariusz organów ścigania jest zobowiązany do bezwarunkowego uznania penetracji seksualnej ciała danej osoby za zgwałcenie³⁹.

W art. 152 ust. 2–6 KКУ przewidziano kwalifikowane typy przestępstwa zgwałcenia (w tym typ podwójnie kwalifikowany – ust. 6). W art. 152 ust. 2 i 6 KКУ wskazuje się na powtórne popełnienie czynu. Zgodnie z art. 32 ust. 1 KКУ powtórność czynów

³³ О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 128.

³⁴ О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 121.

³⁵ О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 130.

³⁶ О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 126.

³⁷ О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 132.

³⁸ О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 115.

³⁹ О.О. Дудоров, *Злочини...*, s. 17.

zabronionych oznacza popełnienie dwóch lub więcej czynów zabronionych przewidzianych w tym samym artykule lub ustępie artykułu części szczególnej kodeksu (w doktrynie mówi się w takim wypadku o identyczności przestępstw⁴⁰). W kontekście przestępstwa zgwałcenia chodzi o popełnienie co najmniej dwóch przestępstw przewidzianych w którymkolwiek ustępie art. 152 KКУ⁴¹. Popełnienie dwóch lub więcej czynów zabronionych przewidzianych w różnych artykułach KКУ uznaje się za powtórne jedynie w przypadkach przewidzianych w części szczególnej KКУ (art. 32 ust. 3 KКУ). Z taką sytuacją mamy do czynienia w art. 152 ust. 2 i 6 KКУ – „Zgwałcenie popełnione (...) przez osobę, która wcześniej popełniła którekolwiek z przestępstw przewidzianych w art. 153–155” oraz „Czyn przewidziany w ust. 4 niniejszego artykułu, popełniony (...) przez osobę, która wcześniej popełniła którekolwiek z przestępstw przewidzianych w art. 153 ust. 4 lub 5, art. 155 lub art. 156 ust. 2”. W takim przypadku mówi się o czynach jednorodnych⁴². Czyny zabronione uzasadniające przyjęcie powtórności muszą być popełnione w różnym czasie⁴³. Ciągłe gwałcenie tej samej ofiary, gdy sprawca działa bez znaczącej przerwy w czasie, w ramach swojego zamiaru popełnienia przestępstwa, wyklucza element powtórności⁴⁴. Przyjęcie powtórności czynów zabronionych nie jest uzależnione od skazania sprawcy za poprzedni czyn⁴⁵. Nie ma też znaczenia to, w jakiej formie stadialnej poprzedni czyn został popełniony, ani to, czy sprawca działał sam, czy we współdziałaniu⁴⁶. To samo dotyczy wcześniejszego popełnienia przestępstwa o charakterze seksualnym innego niż zgwałcenie (chodzi o przestępstwa podobne – jednorodne ze zgwałceniem)⁴⁷.

W przypadku zgwałcenia popełnionego przez osobę, która wcześniej dopuściła się któregośkolwiek z przestępstw określonych w art. 153–155 KКУ, za które nie została skazana, jej czyny należy kwalifikować z art. 152 ust. 2 KКУ (jeżeli nie występują znamiona kwalifikujące z ust. 3–5) oraz odpowiedniego ustępu art. 153, art. 154 lub art. 155 KКУ⁴⁸.

Powtórność nie występuje w przypadku przestępstwa ciągłego, obejmującego dwa lub więcej jednakowych czynów (o jednakowych ustawowych znamionach) połączonych jednym zamiarem przestępczym (art. 32 ust. 2 KКУ). Chodzi o zamiar, który został powzięty przez sprawcę z góry, tj. przed popełnieniem pierwszego

⁴⁰ Т.А. Денисова, [w:] *Кримінальне право України. Загальна частина. Підручник*, red. О.М. Литвинов, Харків 2020, s. 212.

⁴¹ В.І. Борисов, Л.В. Дорош, [w:] *Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник*, red. В.В. Сташис, В.Я. Тацій, Харків 2010, s. 96.

⁴² Т.А. Денисова, [w:] *Кримінальне...*, s. 212.

⁴³ І.О. Зінченко, [w:] *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар У двох томах*, t. 1, *Загальна частина*, red. В.Я. Тацій, В.П. Пшонка, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін, Харків 2013, s. 115.

⁴⁴ О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 137.

⁴⁵ І.О. Зінченко, [w:] *Кримінальний...*, t. 1, *Загальна...*, s. 115–116; В.І. Борисов, Л.В. Дорош, [w:] *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар У двох томах*, t. 2, *Особлива частина*, red. В.Я. Тацій, В.П. Пшонка, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін, Харків 2013, s. 127; Т.А. Денисова, [w:] *Кримінальне...*, s. 211–212.

⁴⁶ О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 137.

⁴⁷ В.І. Борисов, Л.В. Дорош, [w:] *Кримінальний...*, t. 2, *Особлива...*, s. 128.

⁴⁸ О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 138.

czynu. Przy powtórności czynów zabronionych każdy z nich ma swoją własną stronę podmiotową, a w szczególności niezależny zamiar, który pojawia się za każdym razem przed popełnieniem każdego z czynów⁴⁹.

Powtórność nie zachodzi, jeżeli dana osoba została zwolniona z odpowiedzialności karnej za wcześniej popełnione przestępstwo z przyczyn określonych w ustawie lub jeżeli wyrok skazujący za to przestępstwo został uchylony, lub doszło do zatarcia skazania, a także po odbyciu kary za przestępstwo (art. 32 ust. 4 KКУ).

W kontekście powtórności czynów pojawia się problem związany z trybem ścigania przestępstw seksualnych. Otóż zgwałcenie w typie podstawowym (a także przestępstwa z art. 153 ust. 1 i art. 154 KКУ) ścigane jest na wniosek pokrzywdzonego (art. 477 ust. 1 pkt 1 Kodeksu postępowania karnego Ukrainy z 13.04.2012 r.⁵⁰). Uznaje się, że chociaż dla przyjęcia powtórności nie jest konieczne uprzednie skazanie sprawcy za poprzednie przestępstwo, to w przypadku czynów zabronionych ściganych na wniosek warunkiem skazania sprawcy za typ kwalifikowany związany z powtórnością jest złożenie wniosku o ściganie poprzedniego przestępstwa⁵¹.

Surowsza odpowiedzialność grozi, jeśli osobą pokrzywdzoną zgwałceniem jest małżonek lub były małżonek sprawcy albo inna osoba, z którą sprawca jest lub był w rodzinnych lub bliskich stosunkach. Osobami pozostającymi w stosunkach rodzinnych są (oprócz małżonków) rodzice, dzieci, dziadkowie, wnuki, rodzeństwo, macocha, ojczym, przysposabiający, przysposobieni oraz inne osoby żyjące w jednej rodzinie ze sprawcą. Natomiast osobami pozostającymi w bliskich stosunkach są osoby, które pozostają w pozamałżeńskim lub partnerskim związku seksualnym i na stałe lub okresowo mieszkają razem, nie mając praw i obowiązków rodzinnych⁵².

O zgwałceniu osoby w związku z wykonywaniem przez nią obowiązków służbowych, zawodowych lub publicznych należy mówić w sytuacji, gdy motywem popełnienia przestępstwa była chęć uniemożliwienia pokrzywdzonemu wykonania obowiązku w chwili napaści lub w przyszłości albo zemsta za wykonanie tego obowiązku w przeszłości⁵³.

Popelnienie przestępstwa przeciwko kobiecie, o której sprawca wiedział, że jest w ciąży, oznacza, że ofiarą przestępstwa jest kobieta ciężarna, której szczególny stan zdrowia jest znany sprawcy (nie musi być tego pewien, wystarczy uzasadnione przekonanie, że pokrzywdzona jest w ciąży). W literaturze zwraca się uwagę na to, że wskazana regulacja nie uwzględnia w pełni tego, iż w związku z rozszerzeniem aspektu przedmiotowego przestępstwa zgwałcenia popelnienie czynu wobec kobiety ciężarnej nie zawsze oznacza jego zwiększone społeczne niebezpieczeństwo⁵⁴.

⁴⁹ І.О. Зінченко, [w:] *Кримінальний...*, t. 1, *Загальна...*, s. 116; O. Gorpyniuk, V. Kovalenko, Y. Ponomarenko, V. Tiutiugin, O. Kharytonova, *Zbieg przestępstw w prawie karnym Ukrainy*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G” 2013/2, s. 68.

⁵⁰ *Кримінальний процесуальний кодекс України*, Відомості Верховної Ради України 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (dostęp: 26.01.2026 r.) – dalej КПКU.

⁵¹ О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 138.

⁵² О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 69.

⁵³ О.О. Дудоров, *Злочини...*, s. 41.

⁵⁴ О.О. Дудоров, *Злочини...*, s. 42.

W art. 152 ust. 3 KКУ стypизовано згвалценне попе́лноне прoзe групeю о́сoб oraz згвалценне oсoбы нeпéлнолeтнeй. Прeстeпствo uznaje сeбe за попе́лноне прoзe групeю о́сoб, жeдeли в жeгo попе́лнeннy ucтeстнuчuлo двoх луб wуeцeм спрaвцoв⁵⁵ бeз uppeднeгo пoрoзyмuннeя мiэдu нuмu (art. 28 ust. 1 KКУ). Oprэцз тaкeй фoрмy грyпoвeгo дuялaння KКУ прeвuдyje рoвнeж попе́лнeннe прeстeпствa прoзe грyпeю о́сoб пo uppeднuм пoрoзyмuннeю (art. 28 ust. 2). W пpактыцe oрeцзнuчeж сaдoв прuжuмyje сeбe (wbрeв лuтeрaлнeмy брзмuннeю art. 152 ust. 3 KКУ) кwаууфuкaцeж з art. 152 ust. 3 KКУ зaрoвнo wтeдy, гдy пoмiэдu жe спoлспрaвцaмu нe бyлo uppeднeгo пoрoзyмuннeя, як u wтeдy, гдy uстнaлo oнo пpед рoзпoчeтeм згвалценнeя⁵⁶. Omawiany przepis nie ma zastosowania, jeśli kilka osób gwałci jedną ofiarę, ale nie koordynują oni swoich działań i nie pomagają sobie nawzajem⁵⁷. Na kwalifikację zгвалценнeя якo грyпoвeгo нe мa wплывy тo, жe нe кaждy зe спрaвцoв дoкoнaл пeнeтpацu цuялa oсoбы пoкpыждзoнeй. Za спoлдuялaл w згвалценнy мoжe бyч рoвнeж uznane zachowanie osoby, która nie dokonała i nie miała zamiaru dokonać penetracji ciała ofiary, ale dopuściła się działań, które pozbawiły ją możliwości uniknięcia niechcianej czynności seksualnej (w szczególności stosowała przemoc fizyczną lub psychiczną)⁵⁸. Działania osób, które przyczyniają się do popełnienia zгвалценнeя (np. zwabienie ofiary na miejsce napaści, dostarczenie substancji, która czyni ofiarę bezbronną), ale nie są sprawstwem, należy kwalifikować jako pomocnictwo i podżeganie do zгвалценнeя⁵⁹. Zгвалценне збuрoвe нe мoжe бyч кwаууфuкoвaнe з art. 152 ust. 3 KКУ, жeдu oсoбы спoлдuялaлaжe зe спрaвцa нe пoнoсжa oдпoвuдзuялнoсцu кaрнeй з пoвoдy нeпoчытaлнoсцu aлбo нeукoнчeннeя 14 лaт⁶⁰. Nie jest natomiast przeszkodą do takiej kwalifikacji to, że spoldziałający zostali zwolnieni od odpowiedzialności karnej w przypadkach wskazanych w ustawie (np. z uwagi na czynny żal)⁶¹.

Oсoбa нeпéлнолeтнiя, o кoтoрeй мoвa в art. 152 ust. 3 KКУ, жeст oсoбa, кoтoрa в чзaсu пoпéлнeннeя woбeч нeй чзну зaбpонuнeгo нe yкoнчuлa 18 лaт, лeчz yкoнчuлa 14 лaт⁶². Жeдu oсoбa пoкpыждзoнa бyлa пéлнолeтнiя, aлe спрaвцa мыслaл, жe пoпéлнeя прeстeпствo пpецuвкo нeпéлнолeтнeмy, тo жeгo зaчoвaннe мoжнa зaкwаууфuкoвaч якo usулoвaннe прeстeпствa з art. 152 ust. 3 KКУ (пoзuтuвнy блaд co дo фaкту)⁶³.

⁵⁵ Sprawcą (współsprawcą) jest ten, kto we spoldziałaniu z innymi podmiotami czynu zabronionego, bezpośrednio lub za pośrednictwem innych osób, które według ustawy nie podlegają odpowiedzialności karnej za popełniony czyn, dopuszcza się przestępstwa przewidzianego w Kodeksie karnym Ukrainy (art. 27 ust. 2 KКУ).

⁵⁶ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 139.

⁵⁷ O.O. Дудоров, *Злочини...*, s. 43.

⁵⁸ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 140; O.O. Дудоров, *Злочини...*, s. 43.

⁵⁹ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 141.

⁶⁰ Jeśli jednak sprawca nie wiedział, że spoldział z osobą (osobami), która nie ponosi odpowiedzialności karnej, to powinien odpowiadać za usiłowanie zгвалценнeя збuрoвeгo з art. 152 ust. 3 KКУ. Zob. O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 140-141.

⁶¹ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 141.

⁶² В.І. Борисов, Л.В. Дорош, [w:] *Кримінальний...*, t. 2, *Особлива...*, s. 129. Kodeks karny Ukrainy używa też nazwy „małoletni”, która odnosi się do dzieci poniżej lat 14. Wskazane granice wiekowe zostały określone w art. 6 ust. 2 Kodeksu rodzinnego Ukrainy z 10.01.2002 r. – *Сімейний кодекс України, Відомості Верховної Ради України* 2002, № 21–22, ст. 135, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (dostęp: 26.01.2026 r.).

⁶³ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 139.

Wyżej już wskazano, że specyficzną regulację zawarto w art. 152 ust. 4 KКУ. Surowsza kara jest przewidziana za zgwałcenie osoby w wieku poniżej 14 lat (czyli osoby małoletniej według ukraińskiego prawa). Penetracja o charakterze seksualnym takiej osoby stanowi zawsze zgwałcenie, niezależnie od jej dobrowolnej zgody na taką czynność.

Poważne następstwa zgwałcenia wskazane w art. 152 ust. 5 KКУ mogą obejmować w szczególności śmierć lub samobójstwo osoby pokrzywdzonej, utratę któregokolwiek z narządów lub ich funkcji, chorobę psychiczną lub rozstrój zdrowia połączone z trwałym kalectwem, przerwanie ciąży, utratę funkcji rozrodczych, zarażenie wirusem HIV lub nieuleczalną chorobą zakaźną⁶⁴. Następstwa takie muszą być przewidywalne dla sprawcy i pozostawać ze zgwałceniem w bezpośrednim związku przyczynowym⁶⁵. Należy w tym kontekście zauważyć, że umyślne spowodowanie śmierci w związku ze zgwałceniem lub przemocą seksualną (o której mowa w art. 153 KКУ) stanowi kwalifikowany typ przestępstwa zabójstwa (art. 115 ust. 2 pkt 10 KКУ).

Należy zauważyć, że powtórność czynów zabronionych, popełnienie przestępstwa w związku z wykonywaniem przez pokrzywdzonego obowiązków służbowych lub publicznych, wywołanie przestępstwem poważnych następstw, małoletniość pokrzywdzonego, bliskie stosunki łączące sprawcę z pokrzywdzonym, popełnienie przestępstwa wobec kobiety, która według wiedzy sprawcy była w ciąży, stanowią okoliczności obciążające przy wymiarze kary (art. 67 ust. 1 pkt 1, 4, 5, 6, 6¹ oraz 7 KКУ), przy czym w związku z tym, że okoliczności te są znamionami typów kwalifikowanych przestępstwa zgwałcenia, nie można ich brać pod uwagę przy wymiarze kary za czyny wyczerpujące znamiona tych przestępstw (art. 67 ust. 4 KКУ). Nie jest jednak wykluczone wzięcie pod uwagę okoliczności obciążających przy wymiarze kary za te przestępstwa, do których znamion nie należy dana okoliczność (np. surowsze potraktowanie sprawcy, który zgwałcił swoją 13-letnią córkę – zbieg znamion kwalifikujących z art. 152 ust. 2 i 4 KКУ). Podmiotem przestępstwa zgwałcenia może być osoba, która w czasie czynu miała ukończone 14 lat (art. 22 ust. 2 KКУ)⁶⁶.

Zgwałcenie jest przestępstwem umyślnym, które może być popełnione tylko z zamiarem bezpośrednim. Zamiar jest bezpośredni, jeśli sprawca był świadomy społecznie niebezpiecznego charakteru swojego czynu, przewidywał jego społecznie niebezpieczne konsekwencje i chciał, aby one wystąpiły (art. 24 ust. 2 KКУ). Wątpliwości mogą powstać w kontekście nastawienia psychicznego sprawcy do znamion kwalifikujących. Jedynie w art. 152 ust. 2 KКУ znaleźć można odniesienie

⁶⁴ Jednocześnie podnosi się w literaturze, że defloracja i ciąża nie powinny być uznawane za poważne następstwa zgwałcenia (wyjątkiem jest ciąża u osób małoletnich oraz przypadki, w których gwałciciel wiedział, że istnieją przeciwwskazania medyczne do urodzenia dziecka). Zob. O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 141-142.

⁶⁵ Na przykład nie można przypisać przestępstwa z art. 152 ust. 5 KКУ, jeśli ofiara targnęła się na własne życie, ale uczyniła to z powodu okrutnego traktowania jej przez męża (żonę) lub inne osoby bliskie zarzucających jej niemoralne zachowanie, które miałyby być powodem zgwałcenia. Podobnie nie wystąpi znamię kwalifikujące, jeśli samobójstwo popełniła osoba bliska ofierze, która dowiedziała się o zgwałceniu. Zob. O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 142.

⁶⁶ Co do zasady odpowiedzialności karnej na podstawie Kodeksu karnego Ukrainy podlegają osoby, które popełniły czyn zabroniony po ukończeniu 16 lat (art. 22 ust. 1 KКУ).

do strony podmiotowej czynu (zgwałcenie kobiety, o której sprawca wiedział, że jest w ciąży). Wymogu wiedzy brakuje w kontekście wieku osoby pokrzywdzonej (art. 152 ust. 3 i 4 KКУ) oraz poważnych następstw zgwałcenia (art. 152 ust. 5 KКУ). W uchwale Plenum Sądu Najwyższego Ukrainy z 30.05.2008 r. – O praktyce sądowej w sprawach o przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i nietykalności seksualnej człowieka⁶⁷ wskazano, że sprawca ponosi odpowiedzialność karną za kwalifikowane typy przestępstwa zgwałcenia, nawet jeśli nie wiedział o okolicznościach kwalifikujących, ale powinien i mógł je przewidzieć (nieostrożność w postaci niedbalstwa) (zob. pkt 10 i 11 uchwały). W doktrynie prezentowany jest jednak pogląd, że w ramach przestępstwa umyślnego każde z jego znamion obiektywnych (w tym wiek pokrzywdzonego) musi zostać objęte świadomością sprawcy, dlatego nie może tu być mowy o mieszanym nastawieniu psychicznym. W związku z tym wiek pokrzywdzonego nie może być podstawą kwalifikacji zgwałcenia na podstawie art. 152 ust. 3 lub 4 KКУ, jeżeli zostanie ustalone, że sprawca błędnie uznał, iż pokrzywdzony osiągnął określony wiek. Pociągnięcie do odpowiedzialności za wskazane typy kwalifikowane jest natomiast możliwe w przypadku, gdy sprawca wiedział o wieku pokrzywdzonego lub przypuszczał, że może być on w określonym wieku⁶⁸. Inaczej sytuacja wygląda w przypadku poważnych następstw zgwałcenia. Przyjmuje się bowiem, że sprawca odpowiada za takie następstwa, nawet jeśli ich nie przewidywał, ale powinien i mógł je przewidzieć⁶⁹. W przypadku gdy poważne następstwa zostały spowodowane przez sprawcę umyślnie, nie ma potrzeby kwalifikowania jego zachowania z innego przepisu niż art. 152 ust. 5 KКУ⁷⁰. W kontekście strony podmiotowej należy dodać, że motywacja sprawcy jest w zasadzie nieistotna z punktu widzenia kwalifikacji prawnej czynu⁷¹ (może to być chęć zaspokojenia popędu seksualnego, ale może też wystąpić motywacja niezależna od tego, np. chęć zemsty albo upokorzenia ofiary czy zazdrość)⁷².

2.2. Przemoc seksualna

Artykuł 153 KКУ ma następującą treść:

- „1. Dopuszczanie się jakichkolwiek aktów przemocy o charakterze seksualnym, niezwiązanych z penetracją ciała innej osoby, bez dobrowolnej zgody pokrzywdzonego (przemoc seksualna), podlega karze pozbawienia wolności do lat 5.
2. Przemoc seksualna popełniona powtórnie lub przez osobę, która wcześniej popełniła którekolwiek z przestępstw przewidzianych w art. 152, 154, 155 niniejszego

⁶⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text> (dostęp: 26.01.2026 r.).

⁶⁸ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 136.

⁶⁹ Na przykład w przypadku zgwałcenia grupowego połączonego ze znęcaniem się nad ofiarą sprawcy powinni i mogą zakładać, że ofiara może popełnić samobójstwo. Zob. O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 142.

⁷⁰ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 143.

⁷¹ Por. jednak art. 152 ust. 2 KКУ, w którym mówi się o zgwałceniu osoby w związku z wykonywaniem przez nią obowiązków służbowych, zawodowych lub publicznych.

⁷² O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 135.

kodeksu, lub popełniona wobec małżonka lub byłego małżonka albo innej osoby, z którą sprawca jest lub był w rodzinnych lub bliskich stosunkach, lub wobec osoby w związku z wykonywaniem przez nią obowiązków służbowych, zawodowych lub publicznych, lub wobec kobiety, o której sprawca wiedział, że jest w ciąży, podlega karze pozbawienia wolności od lat 3 do 7.

3. Przemoc seksualna popełniona przez grupę osób lub wobec osoby niepełnoletniej podlega karze pozbawienia wolności od lat 5 do 7.
4. Czyn, o którym mowa w ust. 1 niniejszego artykułu, popełniony wobec osoby poniżej 14. roku życia, niezależnie od jej dobrowolnej zgody, podlega karze pozbawienia wolności od lat 5 do 10.
5. Jeśli czyn określony w ust. 1, 2, 3 lub 4 niniejszego artykułu wywołał poważne następstwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 10 do 15.
6. Czyn przewidziany w ust. 4 niniejszego artykułu, popełniony powtórnie lub przez osobę, która wcześniej popełniła którekolwiek z przestępstw przewidzianych w art. 152 ust. 4, art. 155 lub art. 156 ust. 2 niniejszego kodeksu, podlega karze pozbawienia wolności na okres 15 lat lub karze dożywotniego pozbawienia wolności”.

Obecny kształt tego artykułu został nadany wskazanymi wyżej ustawami z 6.12.2017 r., z 22.11.2018 r., z 19.12.2019 r., a także ustawą z 17.06.2020 r.⁷³

Artykuł 153 KКУ uzupełnia art. 152 KКУ w tym sensie, że o ile ten drugi dotyczy czynności seksualnej polegającej na penetracji pochwy, odbytu lub jamy ustnej innej osoby, o tyle ten pierwszy odnosi się do czynności seksualnej niezwiązanej z penetracją ciała innej osoby. W obu przypadkach warunkiem karalności czynności seksualnej jest brak dobrowolnej zgody pokrzywdzonego (z wyjątkiem czynów skierowanych przeciwko osobie w wieku poniżej lat 14 – art. 152 ust. 4 i art. 153 ust. 4).

W literaturze podkreśla się, że wbrew ustawowej nazwie omawianego przestępstwa („Przemoc seksualna”) oraz treści art. 153 ust. 1 KКУ („Dopuszczanie się jakichkolwiek aktów przemocy o charakterze seksualnym...”) decydującą rolę dla jego stosowania odgrywa nie tyle używanie przez sprawcę przemocy fizycznej lub psychicznej wobec pokrzywdzonego, ile brak dobrowolnej zgody pokrzywdzonego na dopuszczenie się czynności o charakterze seksualnym⁷⁴. Odmienny pogląd wyraził jednak Віктор Маркін, którego zdaniem dopuszczenie się niechcianej czynności seksualnej bez stosowania przemocy nie powinno być kwalifikowane z art. 153 KКУ, lecz jako przestępstwo z art. 154 KКУ⁷⁵.

⁷³ Ustawa Ukrainy o zmianach w niektórych aktach prawnych Ukrainy w związku z przyjęciem ustawy Ukrainy o zmianach niektórych aktów prawnych Ukrainy dotyczących uproszczenia postępowania przygotowawczego w sprawie niektórych kategorii przestępstw.

⁷⁴ Por. art. 36 ust. 1 lit. b konwencji stambulskiej.

⁷⁵ В. Маркін, Секс за Кримінальним кодексом: нова редакція. Аналіз положень Закону України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII щодо внесення змін до розділу IV «Злочини проти статевій свободі та статевій недоторканості особи» Особливої частини КК України, „Юридична Газета. Online” z 20.02.2018 r., <https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/seks-za-kriminalnim-kodeksom-nova-redakciya.html> (dostęp: 14.02.2025 r.).

Artykuł 153 KKU odnosi się do różnych czynności seksualnych mających na celu pobudzenie lub zaspokojenie popędu seksualnego sprawcy, które zwykle wiążą się z fizycznym kontaktem z ciałem innej osoby (pokrzywdzonego), ale nie polegają na penetracji tego ciała. Czynności seksualne, o których mowa w art. 153 KKU, to np.: wytrysk na zewnętrzne narządy płciowe kobiety; pocieranie zewnętrznych narządów płciowych kobiety, jej warg i pośladków językiem, rękami, penisem, sztucznym penisem lub innym przedmiotem (pod warunkiem, że części ciała sprawcy lub używane przedmioty nie zostaną włożone do pochwy, ust lub odbytu ofiary); froteryzm (pocieranie ciała jednej osoby o ciało drugiej w celu uzyskania podniecenia seksualnego i przyjemności); *anilingus* (oralna stymulacja wejścia do odbytu); stosunek przedsionkowy (dociskanie członka do wejścia do pochwy kobiety); włożenie penisa między piersi kobiety; stosunek międzyudowy⁷⁶. Mogą to być czynności dokonywane między osobami różnej albo tej samej płci.

Działania podejmowane na ciele ofiary, które obiektywnie nie mają charakteru seksualnego (bicie, gryzienie, drapanie, przypalanie itp.) mogą zostać zakwalifikowane z art. 153 KKU jedynie pod warunkiem, że sprawca miał na celu pobudzenie lub zaspokojenie swojego popędu seksualnego. W przeciwnym wypadku taką czynność należy uznać za zamach na nietykalność cielesną człowieka, który – jeśli istnieją ku temu podstawy – może być zakwalifikowany jako przestępstwo przeciwko zdrowiu⁷⁷.

Na gruncie typów kwalifikowanych przestępstwa z art. 153 KKU zachowują aktualność uwagi poczynione wyżej w kontekście art. 152 ust. 2–6 KKU. Podmiotem przestępstwa z art. 153 KKU może być osoba, która w czasie czynu miała ukończone 14 lat (art. 22 ust. 2 KKU). Przestępstwo to ma charakter umyślny – sprawca podejmuje swoje zachowania w zamiarze pobudzenia lub zaspokojenia swojego popędu seksualnego.

2.3. Zmuszanie do odbycia stosunku płciowego

Treść art. 154 KKU jest następująca:

- „1. Zmuszanie osoby do wykonania, bez jej dobrowolnej zgody, czynności seksualnej z inną osobą podlega karze grzywny w wysokości do 50 kwot niepodlegających opodatkowaniu dochodów minimalnych obywateli albo dozorowi kuratora na okres do lat 2.
2. Zmuszenie osoby do wykonania, bez jej dobrowolnej zgody, czynności seksualnej z osobą, od której pokrzywdzony jest zależny materialnie lub służbowo, podlega karze grzywny w wysokości do 1000 kwot niepodlegających opodatkowaniu minimalnych dochodów obywateli, dozorowi kuratora na okres do lat 2 albo karze ograniczenia wolności na taki sam okres.
3. Czyny przewidziane w ust. 1 lub 2 niniejszego artykułu, połączone z groźbą zniszczenia, uszkodzenia lub zaboru rzeczy należącej do pokrzywdzonego lub

⁷⁶ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 151–152.

⁷⁷ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 152–153.

jego bliskich krewnych albo z groźbą ujawnienia informacji zniesławiających go lub jego bliskich krewnych, podlegają karze ograniczenia wolności na okres do lat 3 albo karze pozbawienia wolności na taki sam okres”.

Obecny kształt został nadany omawianemu artykułowi wskazaną wyżej ustawą z 6.12.2017 r. oraz ustawą z 23.08.2023 r.⁷⁸

Przez czynność seksualną, o której mowa w art. 154 KКУ, należy rozumieć zarówno czynność o charakterze seksualnym związaną z penetracją jednego z naturalnych otworów ciała innej osoby, jak i niezwiązaną z taką penetracją (por. uwagi dotyczące strony przedmiotowej przestępstw z art. 152 i 153 KКУ). Zachodzi więc niedostosowanie ustawowej nazwy przestępstwa do jego istoty. Czynność seksualna jest bowiem pojęciem szerszym niż stosunek płciowy⁷⁹. Ponadto niepoprawnie mówi się w analizowanym artykule o zmuszaniu do wykonania czynności seksualnej bez dobrowolnej zgody osoby pokrzywdzonej. Zmuszanie do czegoś implikuje przecież brak zgody po stronie osoby zmuszanej⁸⁰.

Przez przymus rozumie się bezprawne oddziaływanie psychiczne na świadomość innej osoby, mające na celu doprowadzenie jej do stanu, w którym będzie wewnętrznie gotowa podporządkować się żądaniom podmiotu przymusu. W rezultacie ofiara ma ograniczone możliwości działania zgodnie ze swoją wolą (nie jest ona całkowicie stłumiona) i zostaje zmuszona wybierać zachowanie sprzeczne z jej wolą⁸¹. Zmuszanie, o którym mowa w art. 154 ust. 1 KКУ, może polegać na groźbie użycia przemocy, groźbie ujawnienia informacji, które dana osoba chce zachować w tajemnicy, ale co do których nie ma powodu, aby uważać je za zniesławiające ją lub jej bliskich krewnych, groźbie ujawnienia informacji zniesławiających osobę bliską ofierze, lecz niebędącą jej bliskim krewnym, groźbie zniszczenia, uszkodzenia lub zaboru rzeczy należącej do osoby bliskiej pokrzywdzonemu, ale niebędącej jego bliskim krewnym, a także wykorzystaniu stosunku zależności innego niż materialny i służbowy⁸². Zmuszanie może być dokonane w dowolnej formie (ustnej, pisemnej, za pomocą środków bezpośredniego porozumiewania się na odległość itp.), skierowanej do pokrzywdzonego zarówno bezpośrednio, jak i za pośrednictwem osób trzecich⁸³. Przestępstwo z art. 154 KКУ jest dokonane w chwili zastosowania nacisku psychicznego na wolę pokrzywdzonego. To, czy doszło do czynności seksualnej, czy nie, powinno być brane pod uwagę przy wymiarze kary⁸⁴. Zmuszanie do wykonania czynności seksualnej przez osobę, która bezpośrednio potem wykonała taką czynność na pokrzywdzonym (przymus „wynikowy”), powinno być kwalifikowane wyłącznie na podstawie art. 152 lub 153 KКУ. Przymus pełni w tym

⁷⁸ Ustawa Ukrainy o zmianach w Kodeksie karnym, Kodeksie postępowania karnego i innych aktach prawnych Ukrainy dotyczących poprawy rodzajów kar za przestępstwa. Artykułem 154 KКУ wdrożono do prawa ukraińskiego art. 36 ust. 1 lit. c konwencji stambulskiej.

⁷⁹ О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 157.

⁸⁰ О.О. Дудоров, *Злочини...*, s. 59.

⁸¹ О.О. Дудоров, *Злочини...*, s. 59.

⁸² О.О. Дудоров, *Злочини...*, s. 60; О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 165.

⁸³ О.О. Дудоров, *Злочини...*, s. 61.

⁸⁴ О.О. Дудоров, *Злочини...*, s. 61.

przypadku rolę czynnika zapewniającego niedobrowolny charakter czynności seksualnej⁸⁵.

„Inną osobą” w rozumieniu art. 154 ust. 1 KKU może być zarówno sprawca zmuszania, jak i osoba trzecia⁸⁶. W literaturze zwraca się uwagę, że sprawcą czynu z art. 154 ust. 2 KKU może być tylko osoba, od której pokrzywdzony jest zależny materialnie lub służbowo (jest to więc przestępstwo indywidualne), a ponadto pod przepis ten podpada zmuszanie do wykonania czynności seksualnej z osobą zmuszającą⁸⁷.

Zależność materialna polega na tym, że pomoc materialna od sprawcy jest jedynym lub głównym źródłem utrzymania osoby pokrzywdzonej, a pozbawienie takiej pomocy może spowodować istotne pogorszenie sytuacji majątkowej osoby pokrzywdzonej. Zależność taka może, ale nie musi, wynikać z przepisów prawa. Z kolei zależność służbowa występuje wtedy, gdy: (a) pokrzywdzony jest podwładnym sprawcy; (b) pokrzywdzony podlega kontroli służbowej sprawcy; (c) realizacja istotnych interesów pokrzywdzonego zależy od zachowania się sprawcy (np. opiekun naukowy i doktorant, nauczyciel i student, śledczy i oskarżony, więzień i pracownik zakładu karnego). Sprawca przestępstwa z art. 154 ust. 2 KKU musi wykorzystać stosunek zależności, zmuszając pokrzywdzonego do wykonania czynności seksualnej⁸⁸.

W kontekście gróźb, o których mowa w art. 154 ust. 3 KKU, należy wskazać, że nie ma znaczenia, czy sprawca rzeczywiście miał zamiar i możliwość zrealizowania groźby; ważne jest, aby zastraszanie było postrzegane przez pokrzywdzonego jako coś, co faktycznie może być zrealizowane. Jeśli chodzi o groźbę ujawnienia informacji zniesławiających, to nie jest istotne, czy informacja taka jest prawdziwa, czy fałszywa⁸⁹. Chodzi o informacje, które osoba pokrzywdzona chce zachować w tajemnicy, a których ujawnienie mogłoby naruszyć cześć i godność tej osoby albo jej bliskich krewnych⁹⁰ (informacje dotyczące intymnych aspektów życia, chorób wenerycznych, czynów niemoralnych, działalności przestępczej itp.)⁹¹.

Podmiotem przestępstwa z art. 154 KKU może być osoba, która w czasie czynu miała ukończone 16 lat (art. 22 ust. 1 KKU). Omawiane przestępstwo może być popełnione tylko w zamiarze bezpośrednim⁹².

⁸⁵ O.O. Дудоров, *Злочини...*, s. 62.

⁸⁶ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 157. Віктор Маркін зwraca jednak uwagę, że dosłowna interpretacja art. 154 ust. 1 KKU sugeruje, że sprawca ma zmusić ofiarę do wykonania czynności seksualnej nie z samym sobą, ale wyłącznie z „inną osobą”. В. Маркін, *Секс...*

⁸⁷ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 162.

⁸⁸ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 162-164. Por. pkt 15 wspomnianej wcześniej uchwały Plenum Sądu Najwyższego Ukrainy z 30.05.2008 r.

⁸⁹ O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 165-166. Tak też przyjął Sąd Najwyższy Ukrainy w pkt 15 uchwały z 30.05.2008 r. Odmiennego zdania jest Н.М. Ярмиш, której zdaniem nie można ujawnić czegoś, co nie istnieje, zatem w art. 154 KKU chodzi jedynie o informacje prawdziwe. Zob. Н.М. Ярмиш, *Про межі допустимості поширювального тлумачення кримінального закону*, „Вісник Національної академії прокуратури України” 2008/1, s. 26, za: O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 166.

⁹⁰ Bliscy krewni w rozumieniu ukraińskiego prawa to w szczególności rodzice, żona, mąż, dzieci, rodzeństwo, dziadkowie, wnuki.

⁹¹ O.O. Дудоров, *Злочини...*, s. 67.

⁹² O.O. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 162.

2.4. Dopuszczenie się czynności seksualnej z osobą poniżej 16. roku życia

Artykuł 155 KКУ ma następujące brzmienie:

- „1. Dopuszczenie się przez osobę pełnoletnią czynności seksualnej polegającej na penetracji pochwy, odbytu lub jamy ustnej osoby poniżej 16. roku życia przy użyciu narządów płciowych, innego narządu lub części ciała albo jakiegokolwiek przedmiotu podlega karze ograniczenia wolności do lat 5 albo karze pozbawienia wolności na taki sam okres.
2. Te same czyny popełnione przez bliskich krewnych lub członków rodziny bądź osobę, której powierzono obowiązek wychowania lub opieki nad pokrzywdzonym, lub jeśli są one połączone z zapewnieniem nagrody pieniężnej lub innej nagrody pokrzywdzonemu bądź osobie trzeciej, lub z obietnicą takiej nagrody, lub jeśli spowodowały bezpłodność bądź inne poważne następstwa, podlegają karze pozbawienia wolności od lat 5 do 8 z pozbawieniem prawa do zajmowania określonych stanowisk lub wykonywania określonej działalności na okres do lat 3”.

Obecny kształt tego artykułu został nadany ustawą z 18.02.2021 r.⁹³

Artykuł 155 KКУ pozostaje w niejasnej relacji z art. 152 KКУ. W obu mówi się o penetracji pochwy, odbytu lub jamy ustnej, przy czym w art. 152 ust. 1 wspomina się dodatkowo o braku dobrowolnej zgody pokrzywdzonego. W art. 155 ust. 1 KКУ wskazuje się na osobę poniżej 16. roku życia, natomiast w art. 152 KКУ określono dwie granice wieku osoby pokrzywdzonej (ust. 3: 14–18 lat, ust. 4: poniżej 14 lat), przy czym karalność czynu z art. 152 ust. 4 KКУ jest niezależna od dobrowolnej zgody pokrzywdzonego. Zestawienie treści tych przepisów pozwala wyciągnąć wniosek, że w art. 155 KКУ chodzi o penetrację seksualną osoby, która ukończyła 14 lat, ale nie ukończyła 16 lat, i która na taką czynność wyraziła dobrowolną zgodę⁹⁴.

Podejmowanie czynności seksualnych niezwiązanych z penetracją pochwy, odbytu lub jamy ustnej nie podpada pod art. 155 KКУ. W takim wypadku może mieć zastosowanie art. 156 KКУ.

Zgodnie z „uwagą” do omawianego artykułu przez bliskich krewnych i członków rodziny należy rozumieć osoby wskazane w art. 3 ust. 1 pkt 1 KPKU (mąż, żona, ojciec, matka, ojczym, macocha, syn, córka, pasierb, pasierbica, brat, siostra, dziadek, babcia, pradziadek, prababcia, wnuk, wnuczka, prawnuk, prawnuczka, przysposabiający, przysposobiony, opiekun, podopieczny, a także osoby, które mieszkają

⁹³ Ustawa Ukrainy o zmianach niektórych aktów prawnych Ukrainy dotyczących wdrażania Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (konwencji z Lanzarote). Konwencja z Lanzarote została ratyfikowana przez Ukrainę 20.06.2012 r. Zgodnie z art. 18 ust. 1 lit. a tej konwencji każda ze stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia karalności zachowania umyślnego polegającego na „uczestnictwie w czynnościach seksualnych z udziałem dziecka, które zgodnie z prawem krajowym nie osiągnęło wieku umożliwiającego mu wyrażenie zgody na podejmowanie czynności seksualnych” (polskojęzyczny tekst konwencji z Lanzarote: Dz.U. z 2015 r. poz. 608). Należy jednak dodać, że celem tego przepisu „nie jest uregulowanie czynności seksualnych pomiędzy osobami nieletnimi, podejmowanych za ich obopólną zgodą” (art. 18 ust. 3 konwencji).

⁹⁴ О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, *Відповідальність...*, s. 148; О.О. Дудоров, *Злочини...*, s. 71.

razem, są połączone wspólnym życiem i mają wzajemne prawa i obowiązki, w tym osoby, które mieszkają razem, ale nie zawarły związku małżeńskiego). Z kolei do osób, którym powierzono obowiązek wychowania lub opieki nad pokrzywdzonym, zalicza się w szczególności: osoby sprawujące pieczę zastępczą, rodziców zastępczych, opiekunów z rodzinnego domu dziecka, osoby, które na podstawie umowy wychowują dziecko lub sprawują nad nim nadzór (niania, nauczycielka domowa itp.), pracowników placówek służby zdrowia, placówek oświatowych, wychowania pozaszkolnego i innych instytucji zobowiązanych do sprawowania nadzoru i opieki nad dziećmi (chodzi o szpitale, domy dziecka, szkoły, przedszkola, ośrodki zdrowia, internaty, schroniska dla dzieci itp.)⁹⁵.

Poważnymi następstwami przestępstwa, o których mowa w art. 155 ust. 2 KKU są (poza bezpłodnością) np. ciężki uszczerbek na zdrowiu, śmierć lub samobójstwo osoby pokrzywdzonej, a także zarażenie jej wirusem HIV lub nieuleczalną chorobą zakaźną⁹⁶.

Podmiotem przestępstwa z art. 155 KKU może być osoba, która w czasie czynu miała ukończone 18 lat. Omawiane przestępstwo może być popełnione tylko w zamiarze bezpośrednim. Nieświadomość, że osoba, z którą jest podejmowana czynność seksualna, nie ukończyła 16 lat wyklucza odpowiedzialność za ten typ przestępstwa⁹⁷.

2.5. Demoralizacja niepełnoletnich

Artykuł 156 KKU brzmi następująco:

- „1. Dopuszczanie się czynów lubieżnych wobec osoby, która nie ukończyła 16. roku życia, podlega karze ograniczenia wolności do lat 5 albo karze pozbawienia wolności na taki sam okres.
2. Te same czyny popełnione wobec małoletniego lub popełnione przez członka rodziny bądź bliskiego krewnego, bądź osobę, której powierzono obowiązek wychowania lub opieki nad pokrzywdzonym, podlegają karze pozbawienia wolności od lat 5 do 8 z pozbawieniem prawa do zajmowania określonych stanowisk lub wykonywania określonej działalności na okres do lat 3”.

Obecny kształt art. 156 KKU został nadany ustawą z 14.03.2018 r.⁹⁸ Przyjmuje się, że po zmianach dokonanych w ostatnich latach w Kodeksie karnym Ukrainy art. 156 ma charakter przepisu subsydiarnego („rezerwowego”)⁹⁹. Oznacza to, że pod

⁹⁵ О.О. Дудоров, *Злочини...*, s. 77.

⁹⁶ О.О. Дудоров, *Злочини...*, s. 78.

⁹⁷ О.О. Дудоров, *Злочини...*, s. 74–75.

⁹⁸ Ustawa Ukrainy o zmianach w Kodeksie karnym Ukrainy dotyczących ochrony dzieci przed nadużyciami seksualnymi i wykorzystywaniem seksualnym. Por. w tym kontekście art. 22 konwencji z Lanzarote: „Każdą ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia karalności umyślnego powodowania sytuacji w celach seksualnych, w której dziecko, które nie osiągnęło wieku określonego w wyniku zastosowania art. 18 ust. 2, jest świadkiem obcowania seksualnego lub czynności seksualnych, nawet jeżeli nie jest zmuszone do uczestniczenia w nich”.

⁹⁹ О.В. Письменська, *Об’єктивна сторона розбещення неповнолітніх: аналіз теоретичних положень та кримінально-правових засад установлення*, „Вісник Луганського державного університету внутрішніх

przepis ten może podpadać dopuszczanie się wobec dziecka czynności seksualnych, innych niż przemoc seksualna w rozumieniu art. 153 KКУ i penetracja seksualna ciała, o której mowa w art. 152 KКУ¹⁰⁰. Chodzi przykładowo o takie zachowania jak rozmowa z dzieckiem na tematy seksualne, pokazywanie dziecku materiałów pornograficznych czy masturbowanie się w obecności dziecka¹⁰¹.

Dla kwalifikacji czynu z art. 156 KКУ nie ma znaczenia ewentualna zgoda dziecka na podejmowane czynności ani ich skutek (tzn. czy faktycznie doszło do demoralizacji dziecka)¹⁰².

Surowsza kara grozi za przestępstwo demoralizacji dziecka, gdy pokrzywdzony był osobą małoletnią (tj. w wieku poniżej lat 14), a także gdy czyn został popełniony przez członka rodziny bądź bliskiego krewnego, bądź osobę, której powierzono obowiązek wychowania lub opieki nad pokrzywdzonym (odnośnie do tych osób zob. uwagi dotyczące art. 155 KКУ).

Podmiotem przestępstwa z art. 156 KКУ może być osoba, która w czasie czynu miała ukończone 16 lat (art. 22 ust. 1 KКУ)¹⁰³.

Przestępstwo demoralizacji niepełnoletnich może być popełnione tylko w zamiarze bezpośrednim. Nieświadomość sprawcy, że osoba, na którą oddziałuje, nie ukończyła 16 lat, wyklucza odpowiedzialność za to przestępstwo. Podkreśla się, że czyny lubieżne, karalne na podstawie art. 156 KКУ, mają zazwyczaj na celu zaspokojenie popędu seksualnego sprawcy bądź pobudzenie lub zaspokojenie instynktu seksualnego dziecka. Motywacja sprawcy nie wpływa jednak na kwalifikację czynu. Sprawca może się kierować się nie tylko motywami seksualnymi, ale także innymi (np. zemsta na bliskich)¹⁰⁴.

2.6. Nagabywanie dziecka w celach seksualnych

Artykuł 156¹ KКУ jest następującej treści:

„1. Propozycja spotkania złożona przez osobę pełnoletnią, w tym za pomocą systemów lub technologii teleinformatycznych, osobie, która nie ukończyła 16. roku życia, w celu dopuszczenia się wobec niej czynności seksualnych lub czynów lubieżnych, jeżeli po takiej propozycji podjęto co najmniej jedną czynność zmierzającą do realizacji spotkania, podlega karze ograniczenia wolności do lat 3 albo pozbawienia wolności na taki sam okres z pozbawieniem prawa zajmowania określonych stanowisk lub wykonywania określonej działalności na okres do lat 3.

справ імені Е.О. Дідоренка” 2022/3, s. 154; О.О. Дудоров, *Новели кримінального законодавства щодо відповідальності за секс-делікти: окремі проблемні аспекти*, [w:] *Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці)*, Київ 2022, s. 107.

¹⁰⁰ О.О. Дудоров, «Вік сексуальної згоди» у міжнародному праві, кримінально-правовій доктрині та Кримінальному кодексі України, [w:] *Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці)*, Київ 2022, s. 118.

¹⁰¹ О.В. Письменська, *Об'єктивна...*, s. 151 i 153.

¹⁰² О.В. Письменська, *Об'єктивна...*, s. 154-155; О.О. Дудоров, *Злочини...*, s. 83.

¹⁰³ W literaturze znaleźć można postulat zmiany art. 156 KКУ w ten sposób, żeby sprawcą omawianego przestępstwa mogła być tylko osoba pełnoletnia. Zob. О.О. Дудоров, *Злочини...*, s. 83.

¹⁰⁴ О.О. Дудоров, *Злочини...*, s. 83-84.

2. Propozycja spotkania złożona przez osobę pełnoletnią, w tym za pomocą systemów lub technologii teleinformatycznych, osobie niepełnoletniej, w celu zaangażowania jej w produkcję pornografii dziecięcej, jeżeli po takiej propozycji podjęto co najmniej jedną czynność zmierzającą do realizacji spotkania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 5 z pozbawieniem prawa zajmowania określonych stanowisk lub wykonywania określonej działalności na okres do lat 3.
3. Czyny przewidziane w ust. 1 lub 2 niniejszego artykułu, popełnione powtórnie lub przez grupę osób po uprzednim porozumieniu albo w stosunku do osoby małoletniej, podlegają karze pozbawienia wolności od lat 3 do 6 z pozbawieniem prawa zajmowania określonych stanowisk lub wykonywania określonej działalności na okres do lat 3¹⁰⁵.

Artykuł ten został wprowadzony do Kodeksu karnego Ukrainy wspomnianą wyżej ustawą z 18.02.2021 r.¹⁰⁵

Pokrzywdzonym przestępstwem z ust. 1 omawianego artykułu może być osoba, która w czasie czynu miała ukończone 14 lat, ale nie ukończyła lat 16, natomiast pokrzywdzonym przestępstwem z ust. 2 może być osoba, która w czasie czynu miała ukończone 14 lat, ale nie ukończyła lat 18. Dopuszczenie się czynu wobec osoby w wieku poniżej 14 lat jest karane surowiej, na zasadzie art. 156¹ ust. 3 KКУ.

Przez „czynność zmierzającą do realizacji spotkania”, o której mowa w art. 156¹ ust. 1 i 2 KКУ, rozumie się zachowanie sprawcy, które stwarza warunki do spotkania się z dzieckiem, a tym samym przybliża go do popełnienia wobec niego czynności seksualnych lub czynów lubieżnych bądź zaangażowania go w produkcję pornografii dziecięcej. Może to być np. czekanie na dziecko w umówionym miejscu, kupienie dziecku biletu na autobus, zamówienie mu taksówki, wysłanie mu pieniędzy, aby mogło dotrzeć w umówione miejsce, zarezerwowanie pokoju hotelowego, wysłanie pieniędzy tytułem „zaliczki” za czynności, które miałyby być wykonane z dzieckiem¹⁰⁶. Zgodnie z „uwagą 1” do omawianego artykułu przez spotkanie należy rozumieć m.in. spotkanie, w trakcie którego wykorzystywane są systemy lub technologie teleinformatyczne. W przypadku gdy spotkanie ma przybrać taki wirtualny charakter, czynnością zmierzającą do jego realizacji może być np. utworzenie wirtualnego pokoju opartego na platformie Skype, ZOOM itp. oraz wysłanie dziecku linku, a także prowadzenie rozmów audio i wideo w sieciach społecznościowych, wysyłanie wiadomości audio, wideo i zdjęć¹⁰⁷.

¹⁰⁵ Tym samym wdrożono do ukraińskiego prawa karnego art. 23 konwencji z Lanzarote, zgodnie z którym „Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia karalności umyślnego składania dziecku, które nie ukończyło wieku określonego w wyniku zastosowania art. 18 ust. 2, przez osobę dorosłą za pośrednictwem technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych, propozycji spotkania w celu popełnienia przeciwko dziecku któregośkolwiek z przestępstw określonych na podstawie art. 18 ust. 1 lit. a lub art. 20 ust. 1 lit. a, w sytuacji, gdy za taką propozycją idą faktyczne działania mające na celu doprowadzenie do takiego spotkania”.

¹⁰⁶ В. Сенько, *Аналіз складу кримінального правопорушення за ст. 156-1 Кримінального кодексу України*, „Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ” 2022/4, s. 428-429.

¹⁰⁷ В. Сенько, *Аналіз...*, s. 429.

Pojęcia „czynności seksualne” i „czyny lubieżne” należy interpretować tak samo jak w kontekście art. 152, 153 i 156 KКУ. Z kolei przez „pornografię dziecięcą” KКУ nakazuje rozumieć przedstawienie w jakikolwiek sposób dziecka albo osoby wyglądającej jak dziecko na rzeczywistym lub symulowanym obrazie o charakterze seksualnym bądź jako uczestnika rzeczywistego lub symulowanego zachowania o charakterze seksualnym, a także wszelkie przedstawienie narządów płciowych dziecka w celach seksualnych („uwaga 2” do art. 156¹ KКУ)¹⁰⁸.

Przestępstwo z art. 156¹ KКУ jest dokonane z chwilą podjęcia przez sprawcę pierwszej czynności zmierzającej do realizacji zaproponowanego wcześniej spotkania¹⁰⁹. Nie jest konieczne odbycie się spotkania ani tym bardziej dopuszczenie się wobec dziecka czynności seksualnych lub czynów lubieżnych, ani produkcja pornografii z udziałem nagabywanego dziecka.

O powtórnym popełnieniu czynu w kontekście art. 156¹ ust. 3 KКУ można mówić wtedy, gdy sprawca przestępstwa z ust. 1 albo 2 popełnił wcześniej jedno z tych przestępstw (zob. też uwagi o powtórności czynów zabronionych poczynione w odniesieniu do przestępstwa zgwałcenia). Z kolei przestępstwo uważa się za popełnione przez grupę osób po uprzednim porozumieniu, jeśli zostało popełnione wspólnie przez dwie lub więcej osób, które uprzednio, tj. przed rozpoczęciem wykonania przestępstwa, zgodziły się na jego wspólne popełnienie (art. 28 ust. 2 KКУ).

Podmiotem przestępstwa z art. 156¹ KКУ może być osoba, która w czasie czynu miała ukończone 18 lat¹¹⁰.

Omawiane przestępstwo może być popełnione tylko w zamiarze bezpośrednim. Sprawca podejmuje swoje działania w celu dopuszczenia się wobec dziecka czynności seksualnych lub czynów lubieżnych albo zaangażowania dziecka w produkcję pornografii.

2.7. Tryb ścigania

Ściganie większości omówionych wyżej przestępstw odbywa się z oskarżenia publicznego z urzędu. Jedynie w przypadku zgwałcenia w typie podstawowym (art. 152 ust. 1 KКУ), przemocy seksualnej w typie podstawowym (art. 153 ust. 1 KКУ) oraz zmuszania do wykonania czynności seksualnej (art. 154 KКУ) ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego (art. 477 ust. 1 pkt 1 KПКU).

¹⁰⁸ Należy w tym miejscu dodać, że umyślne uzyskiwanie dostępu do pornografii dziecięcej za pomocą systemów lub technologii teleinformatycznych, umyślne jej nabywanie, przechowywanie, import na terytorium Ukrainy, przewóz lub przemieszczanie w inny sposób, a także wytwarzanie, rozpowszechnianie i sprzedaż pornografii dziecięcej oraz zmuszanie osoby niepełnoletniej do udziału w tworzeniu pornografii dziecięcej podlega karze na podstawie art. 301¹ KКУ.

¹⁰⁹ Н.О. Симоненко, *Кримінальна відповідальність за «грумінг»*, „Правова держава” 2022/45, s. 61.

¹¹⁰ А.Д. Тищенко, *Домагання дитини для сексуальних цілей: характеристика суб'єкта складу злочину*, „Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична” 2024/2, s. 93.

3. Wnioski

Przeprowadzona wyżej analiza pozwala na wyciągnięcie następujących wniosków.

Po pierwsze aktualna typizacja przestępstw seksualnych w Kodeksie karnym Ukrainy uwzględnia wymagania określone w konwencji stambulskiej i konwencji z Lanzarote.

Po drugie przepisy zawarte w rozdziale IV („Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i nietykalności seksualnej człowieka”) części szczególnej Kodeksu karnego Ukrainy chronią każdego człowieka niezależnie od jego płci, stosunku do sprawcy czy wykonywanego zawodu.

Po trzecie poszczególne przepisy uzupełniają się nawzajem, co wynika albo wprost z ich treści (w art. 152 KКУ mówi się o czynnościach seksualnych polegających na penetracji, a w art. 153 KКУ – o czynnościach niezwiązanych z penetracją), albo z wykładni dokonywanej przez przedstawicieli doktryny. Tworzy to dość spójny system ochrony przed atakami na wolność seksualną i nietykalność seksualną człowieka.

Po czwarte warunkiem karalności niektórych przestępstw jest brak dobrowolnej zgody pokrzywdzonego na podejmowaną wobec niego czynność (art. 152 ust. 1–3 i 5, art. 153 ust. 1–3 i 5, art. 154 KКУ). W odróżnieniu od polskiego k.k. w KКУ określono, co prawda dość ogólnikowo, kiedy zgoda jest dobrowolna. Pewne zachowania są karalne bez względu na istnienie dobrowolnej zgody (art. 152 ust. 4 i 6, art. 153 ust. 4 i 6, art. 156 KКУ). Z kolei kwalifikacja prawna z art. 155 KКУ uzależniona jest od istnienia zgody na czynność seksualną wyrażonej przez osobę, która ukończyła 14 lat, ale nie ukończyła 16 lat.

Po piąte w przypadku każdego z omówionych przestępstw seksualnych przewidziane są typy kwalifikowane. Znamionami zwiększającymi karygodność czynu są: (a) powtórność czynu zabronionego (art. 152 ust. 2 i 6, art. 153 ust. 2 i 6, art. 156¹ KКУ); (b) niepełnoletniość pokrzywdzonego (art. 152 ust. 3, art. 153 ust. 3 KКУ); (c) małoletniość pokrzywdzonego (art. 152 ust. 4, art. 153 ust. 4, art. 156 ust. 2, art. 156¹ ust. 3 KКУ); (d) popełnienie czynu wobec osoby w jakiś sposób bliskiej sprawcy (art. 152 ust. 2, art. 153 ust. 2, art. 155 ust. 2, art. 156 ust. 2 KКУ); (e) popełnienie czynu w związku z wykonywaniem przez pokrzywdzonego obowiązków służbowych, zawodowych lub publicznych (art. 152 ust. 2, art. 153 ust. 2 KКУ); (f) popełnienie czynu wobec kobiety w ciąży (art. 152 ust. 2, art. 153 ust. 2 KКУ); (g) popełnienie czynu przez osobę, której powierzono obowiązek wychowania lub opieki nad pokrzywdzonym (art. 155 ust. 2, art. 156 ust. 2 KКУ); (h) zależność materialna lub służbowa pokrzywdzonego od sprawcy (art. 154 ust. 2 KКУ); (i) popełnienie czynu przez więcej niż jednego sprawcę (art. 152 ust. 3, art. 153 ust. 3, art. 156¹ ust. 3 KКУ); (j) wywołanie czynem poważnych następstw (art. 152 ust. 5, art. 153 ust. 5, art. 155 ust. 2 KКУ); (k) zapewnienie nagrody pieniężnej lub innej nagrody pokrzywdzonemu bądź osobie trzeciej lub obietnica takiej nagrody (art. 155 ust. 2 KКУ); (l) groźba zniszczenia, uszkodzenia lub zaboru rzeczy należącej do pokrzywdzonego lub jego bliskich krewnych albo groźba ujawnienia informacji zniesławiających pokrzywdzonego lub jego bliskich krewnych (art. 154 ust. 3 KКУ).

Po szóste charakterystyczne jest zróżnicowanie ochrony prawnokarnej w zależności od wieku niepełnoletniego pokrzywdzonego. Najbardziej wzmożonej ochronie

podlegają osoby małoletnie, czyli dzieci w wieku do lat 14 (art. 152 ust. 4 i 6, art. 153 ust. 4 i 6, art. 156 ust. 2, art. 156¹ ust. 3 KКУ), co nie jest powiązane z tzw. wiekiem zgody, który w prawie ukraińskim wynosi 16 lat (art. 155 KКУ).

Po siódme podział czynności seksualnych na te, które polegają na penetracji pochwy, odbytu lub jamy ustnej innej osoby, oraz te, które nie wiążą się z taką penetracją (art. 152, 153 i 155 KКУ), wydaje się być bardziej klarowny niż znany polskiemu k.k. podział na obcowanie płciowe i inne czynności seksualne. Wadą obu rozwiązań jest brak ustawowego określenia, co powinno decydować o zakwalifikowaniu danej czynności jako seksualnej.

Po ósme, biorąc pod uwagę liczbę zasadniczych typów przestępstw seksualnych, należy stwierdzić, że ukraiński kodeks karny jest mniej kazuistyczny niż polski¹¹¹. Jednocześnie jednak w KКУ przewidzianych jest nieznacznie więcej znamion kwalifikujących niż w k.k., przy czym nie ma przynajmniej wątpliwości, do których typów przestępstw te znamiona się odnoszą¹¹².

Po dziewiąte bardziej racjonalnie niż w polskim k.k. uregulowano w KКУ kwestię podejmowania czynności seksualnych w związku z udzieleniem w zamian korzyści majątkowej lub osobistej albo obietnicą udzielenia takiej korzyści. Zgodnie z art. 155 KКУ zachowania takie są karalne tylko w przypadku, gdy osoba, która uzyskuje korzyść lub której jest ona obiecwana, ma mniej niż 16 lat (ale nie mniej niż 14 lat – zob. uwagi poczynione wyżej). Z kolei art. 199 § 3 k.k. ma zastosowanie do „barterowych” kontaktów seksualnych z każdą osobą małoletnią (także taką, która może co do zasady swobodnie decydować o swoim życiu seksualnym). Na wadliwość polskiego rozwiązania zwracano już uwagę w literaturze¹¹³.

Bibliografia

1. Gorpyniuk O., Kovalenko V., Ponomarenko Y., Tiutiugin V., Kharytonova O., *Zbieg przestępstw w prawie karnym Ukrainy*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G 2013, nr 2.
2. Gruszczynska B., Marczewski M., Siemaszko A., Ostaszewski P., Włodarczyk-Madejska J., Klimczak J., *Atlas przestępczości w Polsce 6*, Warszawa 2021.
3. Łabuś B., *Koncepcja „yes means yes” w perspektywie znamion przestępstwa zgwałcenia w polskim Kodeksie karnym*, Prokuratura i Prawo 2024, nr 4.
4. Mozgawa M., [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, LEX/el. 2025.

¹¹¹ Należy jednak zauważyć, że np. doprowadzenie do obcowania płciowego na skutek wykorzystania stanu bezradności drugiej osoby lub przez nadużycie stosunku zależności, które podpada w polskim prawie pod art. 198 lub 199 k.k., może być kwalifikowane w świetle KКУ z art. 152, czyli jako zgwałcenie (z uwagi na brak w pełni dobrowolnej zgody osoby pokrzywdzonej).

¹¹² Nawiązuję tutaj do problematycznej kwestii zakresu zastosowania art. 197 § 3 k.k. Można przekonująco bronić stanowiska (i za takim się opowiadam), że regulacja ta nie odnosi się do art. 197 § 2 k.k. Por. K. Wala, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Kulesza, Warszawa 2025, art. 197, nt 23.

¹¹³ Zob. M. Mozgawa, [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, LEX/el. 2025, art. 199, nt 12; K. Wala, [w:] *Kodeks...*, art. 199, nt 18.

5. Mozgawa M., Kulik M., Poniatowski P., Wala K., *Stan regulacji części szczególnej Kodeksu karnego*, [w:] *Aktualne problemy i perspektywy prawa karnego*, red. M. Mozgawa, P. Poniatowski, K. Wala, Warszawa 2022.
6. Poniatowski P., *Sexual offences in Poland in a statistical perspective – selected issues*, Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник. Повітряне і космічне право [Naukovì pracì Nacional'nogo aviacijnogo unìversitetu. Serià: Ûridičnij vîsник. Povìtràne ì kosmìčne pravo] 2022, nr 2.
7. Wala K., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Kulesza, Warszawa 2025.
8. Warylewski J., *Rozmiar, dynamika i struktura przestępczości seksualnej w Polsce, w latach 1989–2017*, Gdańskie Studia Prawnicze 2019, nr 2.
9. Warylewski J., [w:] *System Prawa Karnego*, t. 10, *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, red. J. Warylewski, Warszawa 2016.
10. Борисов В.І., Дорош Л.В. [Borisov V.Ì., Doroš L.V.], [w:] *Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник [Kriminal'ne pravo Ukraïni. Osobliva častina. Pidručnik]*, red. В.В. Сташис, В.Я. Тацій [V.V. Stašis, V.Â. Tacij], Харків [Harkiv] 2010.
11. Борисов В.І., Дорош Л.В. [Borisov V.Ì., Doroš L.V.], [w:] *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар У двох томах [Kriminal'nij kodeks Ukraïni. Naukovo-praktičnij komentar U dvoch tomach]*, т. 2, *Особлива частина [Osobliva častina]*, red. В.Я. Тацій, В.П. Пшонка, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін [V.Â. Tacij, V.P. Pšonka, V.Ì. Borisov, V.Ì. Tûtûgìn], Харків [Harkiv] 2013.
12. Денисова Т.А. [Denisova T.A.], [w:] *Кримінальне право України. Загальна частина. Підручник [Kriminal'ne pravo Ukraïni. Zagal'na častina. Pidručnik]*, red. О.М. Литвинов [O.M. Litvinov], Харків [Harkiv] 2020.
13. Дудоров О.О. [Dudorov O.O.], *«Вік сексуальної згоди» у міжнародному праві, кримінально-правовій доктрині та Кримінальному кодексі України [«Vik seksual'noi zгоди» u mižnarodnomu pravì, kriminal'no-pravovij doktrinì ta Kriminal'nomu kodeksì Ukraïni]*, [w:] *Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці) [Kriminal'no-pravovì problemi sučasnoï Ukraïni (vibrani pracì)]*, Київ [Kiïv] 2022.
14. Дудоров О.О. [Dudorov O.O.], *Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики). Практичний poradnik [Zločini proti statevoi svobodì ta statevoi nedotorkanosti osobi (osnovnì položennâ kriminal'no-pravovoï harakteristiki). Praktičnij poradnik]*, Севе́родо́нецьк [Sêvêrodonec'k] 2018.
15. Дудоров О.О. [Dudorov O.O.], *Новели кримінального законодавства щодо відповідальності за секс-делікти: окремі проблемні аспекти [Noveli kriminal'nogo zakonodavstva šodo vîdповідal'nosti za seks-delikti: okremì problemnì aspekti]*, [w:] *Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці) [Kriminal'no-pravovì problemi sučasnoï Ukraïni (vibrani pracì)]*, Київ [Kiïv] 2022.
16. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. [Dudorov O.O., Havroniuk M.Ì.], *Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) [Vîdповідal'nist' za domašně nasil'stvo ì nasil'stvo za oznakoï statì (naukovo-praktičnij komentar novel Kriminal'nogo kodeksu Ukraïni)]*, Київ [Kiïv] 2018.

17. Зінченко І.О. [Zinčenko Ī.O.], [w:] *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар У двох томах* [Kriminal'nij kodeks Ukraïni. Naukovo-praktičnij komentar U dvoch tomach], t. 1, *Загальна частина* [Zagal'na častina], red. В.Я. Тацій, В.П. Пшонка, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін [V.Ā. Tacij, V.P. Pšonka, V.Ī. Borisov, V.Ī. Tûtûgîn], Харків [Harkiv] 2013.
18. Маркін В. [Markin V.], *Секс за Кримінальним кодексом: нова редакція. Аналіз положень Закону України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII щодо внесення змін до розділу IV «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» Особливої частини КК України* [Seks za Kriminal'nim kodeksom: nova redakciâ. Analiz položen' Zakonu Ukraïni від 06.12.2017 r. № 2227-VIII šodo vnesennâ zмін do rozdiľu IV «Zločini proti statevoï svobodï ta statevoï nedotorkanostï osobi» Osobliivoï častini KK Ukraïni], *Юридична Газета. Online* [Ūridična Gazeta. Online] z 20.02.2018 r., <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/seks-za-kriminalnim-kodeksom-nova-redakciya.html>.
19. Письменська О.В. [Piš' mens'ka O.V.], *Об'єктивна сторона розбещення неповнолітніх: аналіз теоретичних положень та кримінально-правових засад установалення* [Ob' èktivna storona rozbešennâ nepovopolitnih: analiz teoretičnih položen' ta kriminal'no-pravovih zasad ustanovlennâ], *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка* [Višnik Lugans'kogo deržavnogo unïversitetu vnutrišnih sprav imeni E.O. Didorenka] 2022, nr 3.
20. Сенько В. [Sen'ko V.], *Аналіз складу кримінального правопорушення за ст. 156-1 Кримінального кодексу України* [Analiz skladu kriminal'nogo pravoporušennâ za st. 156-1 Kriminal'nogo kodeksu Ukraïni], *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* [Naukovij višnik Dnïpropetrovs'kogo deržavnogo unïversitetu vnutrišnih sprav] 2022, nr 4.
21. Симоненко Н.О. [Simonenko N.O.], *Кримінальна відповідальність за «грумінг»* [Kriminal'na відповідal'nist' za «grumìng»], *Правова держава* [Pravova deržava] 2022, nr 45.
22. Тищенко А.Д. [Tišenko A.D.], *Домагання дитини для сексуальних цілей: характеристика суб'єкта складу злочину* [Domaganâ ditini dlâ seksual'nih cilej: harakteristika sub`ekta skladu zločini], *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична* [Naukovij višnik L'vivs'kogo deržavnogo unïversitetu vnutrišnih sprav. Seriâ ūridična] 2024, nr 2.
23. Харитонова О.В. [Haritonova O.V.], *Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству. Науково-практичний посібник* [Ključovî zasadi gendernoï politiki v kriminal'nomu pravï Ukraïni ta osnovnî naprâmi reform šodo protidïi nasil'stvu stosovno žinok ta domašn'omu nasil'stvu. Naukovo-praktičnij posibnik], Харків [Harkiv] 2018.
24. Ярмиш Н.М. [Ārmiš N.M.], *Про межі допустимості поширювального тлумачення кримінального закону* [Pro mežï dopustimostï poširŭval'nogo tľumačennâ kriminal'nogo zakonu], *Вісник Національної академії прокуратури України* [Višnik Nacional'noï akademïi prokuraturi Ukraïni] 2008, nr 1.